

Характерні риси правових систем азіатських країн: вплив на розвиток громадянського суспільства

Горленко Віктор Вікторович,
*аспірант Національного педагогічного університету
ім. М.П. Драгоманова*

УДК 3.34.340

Громадянське суспільство є складною структурою, яка формується у державі відповідно до певних соціальних, економічних, національних та правових особливостей. Саме правові особливості є одним із основних вирішальних чинників у цьому процесі. Адже стан розвитку такого суспільства залежить від того, до якої правової системи (сім'ї, групи) належить країна. Доволі показовими у цьому плані є країни Азії, які належать до чотирьох різних систем: далекосхідної, індійської, індуської та мусульманської.

Сьогодні Україна переживає перехідний період від авторитарно-тоталітарного суспільного устрою до демократичної правової держави. Цей перехід відбувається поетапно. Перший етап – фундаментальна зміна установлених політичних та економічних структур. Другий – розвиток і закріплення демократичних процесів, зміцнення економічних інститутів... Третій етап – політична консолідація як неодмінна умова економічного піднесення, утвердження принципів правової держави, становлення інститутів громадянського суспільства [4, с. 19].

Хоча українське право належить до континентальної правової системи, вивчення характерних рис правових систем азіатських країн та їхнього впливу на розвиток громадянського суспільства у цих країнах є актуальним, адже зазначений регіон має деякі спільні риси із нашою державою.

Метою даного дослідження є вивчення основних характерних рис правових систем азіатських країн та їхнього впливу на розвиток громадянського суспільства.

Завданням роботи є пошук та надання пропозицій щодо застосування положень азійських правових систем у процесі становлення громадянського суспільства.

Як ми вже зазначили вище, країни Азії належать до чотирьох правових систем: далекосхідної, індійської, індуської і мусульманської. Дамо характеристику окремо кожній з них.

Далекосхідна правова система. До цієї правової сім'ї належить право таких країн, як Народна Республіка Бангладеш, Соціалістична Республіка В'єтнам, Китайська Народна Республіка, у тому числі Особливий адміністративний район Гонконг, Республіка Камбоджа, Корейська Народна Демократична Республіка і Республіка Корея, Малайзія, Монголія, Республіка Союз М'янма, Народна Демократична Республіка Лаос, Королівство Таїланд та Японія.

Основними особливостями, характерними для зазначеної вище групи, є:

- надання переваги загальносоціальним нормам (мораль, звичаї, традиції) перед законом. Закон у цій правовій системі ґрунтується виключно на нормах моралі і звичаю (традиції). Причому останнім навіть може віддаватись перевага при винесенні судового рішення;

- відсутність значного впливу з боку інших правових систем, насамперед континентальної і англо-саксонської. Хоча на сьогодні спостерігається певне впровадження норм європейської і американської системи, зокрема у таких державах, як КНР (відчутний вплив у специфіці права Особливого адміністративного району Гонконг), Японія і частково Республіка Корея. Воно пов'язане з активним розвитком економічних відносин цих країн із державами Америки і Європи, що потребує у свою чергу гармонізації законодавства, а також бажанням удосконалення своєї правової бази.

У країнах далекосхідної правової сім'ї споконвіку панувало доволі приземлене ставлення до ролі, значення і функцій права. Вважалось, що право з його імперативними методами регулювання не може повністю і якісно регулювати суспільні відносини, натомість із цією функцією краще справляються морально-звичаєві норми.

Особливе місце відводилось соціальному життю як частині природного світопорядку. У зв'язку із цим головна мета неписаних правил, освячених традицією, полягає у тому, щоб забезпечити соціальну гармонію при вирішенні конфліктних ситуацій, надати можливість тому, хто програв, «зберегти обличчя» [5, с. 260].

Цікавим для нас моментом у праві країн Далекого Сходу є прийняття судового рішення виключно на основі компромісу. На відміну від права країн континентальної і англо-саксонської систем, тут рідко приймаються рішення на користь однієї сторони. Можна сказати, що основним завданням далекосхідного права є задовольнити всі сторони конфлікту, щоб кожна із них змогла «зберегти обличчя».

Ієрархія джерел права далекосхідної групи складає:

- норми-традиції чи норми-ритуали – зазначене джерело займає перше місце у ієрархії. Відповідно до теорії далекосхідного права, особливо китайського, саме завдяки цим нормам може бути забезпечений громадський порядок;

- етичні норми – це сукупність моральних правил поведінки. Вони розраховані насамперед на самостійне свідоме підтримання правил порядку в суспільстві. Основною відмінністю між нормами-традиціями і етичними нормами є те, що перші встановлюють правила поведінки, а другі оцінюють, як ці правила виконуються, тобто здійснюють оціночну функцію;

- норми-звичаї – є основною формою регулювання правил поведінки, які склались внаслідок їх практичного використання і застосування. Основна догма цих норм полягає у тому, що суддя під час вирішення конфлікту має виступати у ролі миротворця і допомогти сторонам дійти компромісу;

- норми права – це норми, виражені у нормативно-правових актах. До цієї групи джерел права вдаються якнайменше через те, що вони їй не притаманні. Хоча зараз значення законів у правовій культурі і житті суспільства зростає. Загалом перші законодавчі акти почали з'являтися лише наприкінці XIX – початку XX століття.

Судова практика не є джерелом права, а всього лише виступає результатом правозастосовної діяльності держави.

Індуська правова система. До зазначеної правової сім'ї належить право таких країн як Республіка Індія (право цієї держави має певні особливості і тому розглядатиметься окремо), Республіка Сінгапур. Крім того, африканські країни Республіка Кенія, Об'єднана Республіка Танзанія і Республіка Уганда також належать до індуської правової системи.

Головною особливістю даної сім'ї є релігійно-общинний характер її формування і побудови, основою якого є релігія індуїзм. Фактично ця правова система є сукупністю релігійних віровчень, догм і тверджень, які підтримуються державою. Батьківщиною вважається Стародавня Індія.

Другою характерною рисою є наявність релігійних джерел права, до яких належать:

- смрити – віровчення про релігійні обряди, які супроводжують життя індуса із наявними нормами права, окутаними доволі сильною релігійною оболонкою;

- дхмармасутри – книги, у яких містяться норми поведінки щодо членів тієї чи іншої касты, стосовно правителів, батьків та інших родичів. Є першими книгами права, у яких його норми переплітаються із нормами віри;

- дхармашастри – сукупність юридичних правил, створених шляхом переміщення релігійних норм у праві;

- нібандхази – коментарі дхармашастри, метою яких є роз'яснення їхніх положень та усунення колізій.

Нормативно-правовий акт у вигляді закону не є джерелом індуського права у зв'язку із тим, що відповідно до віровчень індуїзму він має мінливий характер і тому не може бути стабільним джерелом права.

За своєю структурою індуське суспільство є кастовим, що виправдовується і схвалюється положеннями релігії. Саме від того, у якій касті перебуває людина, залежить її становище у суспільстві. Вважається, що людина несе спокуту своїх гріхів за попереднє життя залежно від того, у якій касті вона перебуває (вищій чи нижчій). Оцінка ж поведінки людини у земному житті відбувається за такими критеріями:

- шанування верховних богів (Вішна, Шива) чи їх тілесних втілень;
- суворе дотримання побутових правил касты.

Кожна каста має свої звичаї, які і є для неї нормою поведінки і справедливості. Навіть суддя, який розглядає справу, може виносити рішення не відповідно до вимог закону чи релігійної норми, а згідно із звичаєм його каст.

Таким чином, суспільство країн індуської правової групи є доволі структурованим, а тому побудова громадянського суспільства у цих державах відбувається досить повільно і гальмується особливостями правової системи, яка ґрунтується на релігійних вченнях індуїзму.

Індійська правова система. Хоча Індія є батьківщиною індуського права, сучасне право Республіки Індія зазнало певних еволюційних змін і тому багато вчених розглядає індійську правову систему як окрему, але похідну від індуської системи.

Зміни у праві Індії були зумовлені колоніальною залежністю від Англії протягом XVII-XIX століть. У зв'язку із чим відбулось змішування англо-саксонського і індуського права. При цьому слід віддати належне тому факту, що авторитет індуського права беззаперечно визнавався європейськими колонізаторами і не піддавався сумніву. Навіть до англійських суддів, які звершували правосуддя на індійських територіях, прикріплювались індусифікатори індуського права. Таке ставлення до індуського права було зумовлене насамперед його схожістю із англо-саксонським правом, яке, як і індуське, ґрунтувалось на основі норм-звичаїв.

Завдяки англійському впливу право Індії набуло певного вдосконалення: так було ліквідовано певні колізійні норми і прогалини, введено використання нормативно-правового акта.

Основними характеристиками сучасного індійського права є:

- звуження сфер дії звичаїв;
- розширення сфери дії закону і судового прецеденту;
- індуське право перестало бути однаковим, а дхарма втратила своє традиційне значення зводу правил, покликаних спрямовувати поведінку людей [5, с. 259].

Використання звичаїв залишилось лише у таких сферах суспільного життя, як:

- сімейне життя і шлюбні відносини;
- участь у добровільних пожертвуваннях;
- питання, які мають суспільне значення;
- кастові відносини.

Одним із головних джерел права став закон, який тепер регулює майже всі суспільні відносини. У 1950 році прийнято Конституцію Республіки Індія, яка зрівнювала касту у їхніх правах, також було зрівняно у правах жінок і чоловіків, особливо у шлюбно-сімейних відносинах. Було скасовано відповідальність за порушення кастової належності.

Загалом можна сказати, що індуське право тепер відіграє незначну роль у праві Індії. Таким чином, індійська правова система є більш сприятливою для побудови громадянського суспільства, ніж чисто індуське право.

Мусульманська правова система. Мусульманська правова система поширена у таких країнах, як Хашимітське Королівство Йорданія, Республіка Індонезія, Республіка Ірак, Ісламська Республіка Іран, Держава Кувейт, Малайзія (наявні деякі мусульманські общини), Ісламська Республіка Пакистан і Турецька Республіка. Присутня наявність значних мусульманських общин у Республіці Кенія, Сомалі і Об'єднаній Республіці Танзанія. Значний вплив мусульманське право здійснило і на держави індуського права.

Мусульманська правова система становить собою сукупність ісламських релігійних норм, догм і вчень, які санкціоновані і підтримуються державою. У даній системі надається перевага нормам-традиціям [5, с. 244].

Особливостями мусульманської правової системи є:

- верховенство шаріату;
- вирішення конкретної судової справи здійснюється за аналогією;
- невизначеність змісту і форми права;
- функціонування двох видів судів: релігійний (є традиційним) і світський (запозичений із європейського права).

Джерелами мусульманського права є в основному релігійні твори і книжки, а саме:

- Коран – священна книга мусульман, яка містить первинні норми мусульманського права, зокрема норми моралі, яких слід дотримуватись усім мусульманам і які є основою для побудови правових норм;

- Суна – тлумачна книга Корану. У ній домінують релігійні положення і приклади розв'язання конкретних юридичних конфліктів. При цьому, ці положення ґрунтуються на фактах життя Магомета;

- Іджма – містить конкретні норми мусульманського права; лише юридичні положення, записані у ній, підлягають безпосередньому виконанню мусульманами;

- Кияс – сукупність положень про застосування норм Корану, Суни і Іджми до нових ситуацій;

- закони – загальнообов'язкові правила; мають найнижчий статус у мусульманському праві. Закони і кодифіковані акти були запозичені із континентальної правової сім'ї на початку XIX століття, проте у них положення норм континентального права поступилися нормам мусульманського права. В основному закони застосовуються при регулюванні адміністративних, конституційних, кримінальних і процесуальних відносин. Суспільні і сімейні відносини у більшості країн ще досі не врегульовані законодавчо.

З усього вищенаведеного можна зробити висновок, що правові системи країн Азії мають традиційний і релігійний характер. Такий стан речей негативно впливає на розвиток громадянського суспільства. Проте поєднання традиційних норм азіатських правових систем із нормами континентального і англо-саксонського права позитивно впливає на формування засад громадянського суспільства (наприклад Республіка Індія).

Отже, Україні доцільно враховувати норми традиційного звичаєвого права при імплементації тих чи інших положень іноземного права, особливо це доречно при здійсненні гармонізації нашого законодавства із європейським.

Список використаних джерел:

1. *Громадянське суспільство: історія та сучасність: монографія // [Т.В. Розова, О.С. Білоусов, Л.В. Вінокурова та ін.]; за заг. ред. Т.В. Розової. – Одеса: Юридична література, 2010 – 344 с.*
2. *Ігнат'єв П.М. Країнознавство. Країни Азії: Навч. посіб. – Чернівці: Книги – XXI, 2004. – 383 с.*
3. *Місце та роль громадянського суспільства в конституційному процесі: зб. матеріалів «круглого столу» // Нац. ін-т стратег. дослідж.; [за заг. ред. Н. В. Грицяк] – К.: НІСД, 2009. – 63 с.*
4. *Політична система та інститути громадянського суспільства в сучасній Україні: Навч. посібник // Ф.М. Рудич, Р.В. Балабан, Ю.С. Ганжуров та ін. – К.: Либідь, 2008. – 440 с.*
5. *Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник // Пер. з рос. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.*
6. *L. Hairong Stepping Forward In Political Reform // Beijing Review. – № 41. – 13.10.2011. – р. 30–31.*

Горленко В.В. Характерні риси правових систем азіатських країн: вплив на розвиток громадянського суспільства

У статті здійснюється аналіз розвитку та сучасного стану правових систем країн Азії. Прослідковується їхній вплив на формування громадянського суспільства, а також наводяться пропозиції щодо врахування досвіду країн Азії при побудові громадянського суспільства в Україні.

Ключові слова: громадянське суспільство, далекосхідне право, закон, індійське право, індузьке право, мусульманське право, нормативно-правовий акт, правова система.

Горленко В.В. Характерные особенности правовых систем азиатских стран: влияние на развитие гражданского общества

В статье осуществляется анализ развития и современного состояния правовых систем стран Азии. Прослеживается их влияние на формирование гражданского общества, а также приводятся предложения по учету опыта стран Азии при построении гражданского общества в Украине.

Ключевые слова: гражданское общество, дальневосточное право, закон, индийское право, индуское право, мусульманское право, нормативно-правовой акт, правовая система.

Gorlenko V.V. Personal touches of Asiatic states legal system: influence on civil society development

In article analysis development and modern state of Asia states legal system. Probed there influence on civil society forming. Author proposition about consideration of Asia states experience in formation civil society in Ukraine.

Key's words: act, civil society, Hindu law, Islamik law, Indian law, Far Eastern law, legal system, normatively legal act.

Рецензія *

на статтю Горленка Віктора Вікторовича

«Характерні риси правових систем азіатських країн: вплив на розвиток громадянського суспільства»

Актуальність теми, яка досліджується, зумовлена процесом формування громадянського суспільства, який нині і досі триває у нашій державі. Важливим при цьому є врахування досвіду іноземних країн, у тому числі і держав азіатського регіону.

Автор роботи дає загальну характеристику правовим системам країн Азії, аналізує їх сучасний стан та історичні аспекти розвитку, застосовує порівняльний метод. У дослідженні надано висновки щодо позитивних та негативних аспектів азіатських правових систем, а також висловлюється думка стосовно можливості врахування позитивних аспектів при побудові українського громадянського суспільства.

В цілому стаття носить творчий характер.

Висновок: стаття Горленка В.В. «Характерні риси правових систем азіатських країн: вплив на розвиток громадянського суспільства» є самостійним, завершеним дослідженням, і може бути допущена до друку.

Рецензент:

**к.ю.н., доцент, доцент Київського
університету права**

НАН України

Кравченко С.С.

* Збережено стиль і граматику оригіналу